

УДК 167.7:378.013

*Пономарьов О. С.,
м. Харків, Україна*

ДУХОВНІСТЬ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ФІЛОСОФІЇ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка проблеми. Сучасна філософія освіти звичайно зосереджує свою увагу на цілях, сутності та організації навчально-виховного процесу і, на мій погляд, ще недостатньо опікується такими визначальними чинниками його якості, якими виступають особистість педагога, його професіоналізм, світоглядні позиції, загальна і професійна культура і рівень його педагогічної майстерності. В той же час необхідність соціально-економічного й духовно-культурного відродження України і забезпечення її сталого розвитку вимагає формування належного кадрового забезпечення цього вкрай важливого і відповідального завдання. Однак реалії сьогодення зумовлюють необхідність якісно нового змісту й характеру підготовки фахівців. Їм потрібні високий рівень професійної і соціальної компетентності, чіткі світоглядні позиції, моральні принципи і переконання.

Оскільки основним чинником забезпечення такої їх підготовки постає особистість викладача, визнаного професіонала у своїй сфері, справжнього педагога, вчителя і наставника, то істотну роль у його власній підготовці та наступній успішній педагогічній діяльності відіграють зміст і характер його духовного світу. Одним з його проявів виступає і ставлення до студентів та своєї професії. Адже виховний вплив на студентську молодь ми здійснюємо і тоді, коли начебто і не займаємося спеціально її вихованням і начебто навіть не думаємо про наш вплив на формування їх особистостей.

І цей вплив істотною мірою визначає рівень професіоналізму, загальної і професійної культури, духовності й моральності наших випускників, а отже й те, якими шляхами розвиватиметься наша країна, яким буде її авторитет у світі, як змінюватиметься життєвий рівень народу та його соціально-психологічне самопочуття. Нашу професію, як жодну іншу, характеризує необхідність наявності у викладача одночасно двох істотно різних якостей при високому рівні розвитку кожної з них.

Цими якостями виступають відповідно, *по-перше*, належна професійна компетентність і активна дослідницька робота в обраній сфері науки і техніки, а *по-друге*, розвинена педагогічна майстерність і психологічна спрямованість на педагогічну діяльність. Уявляється цілком очевидним, що відсутність або недостатній рівень розвиненості хоча б однієї з них істотно знижує коефіцієнт корисної діяльності викладача, його авторитет у студентів та і його власне задоволення від своєї діяльності, а відтак і якість підготовки фахівців, їх виховання і соціалізації. Фактично це істотно ускладнює саму можливість успішно-

го виконання суспільних вимог до системи вищої освіти і задоволення суспільних очікувань від її діяльності.

Наявність же зазначених якостей і навіть належний їх розвиток мають бути доповнені ще й високою духовністю, морально-етичними принципами і переконаннями, загальною і професійною культурою викладача. Отже, одна з надзвичайно важливих і актуальних проблем сучасної філософії освіти полягає у дослідженні питань духовності педагога і шляхів її формування.

Зв'язок проблеми з актуальними теоретичними і прикладними завданнями зумовлений необхідністю швидкого подолання кризи освіти, яка полягає у тому, що самі її традиційні цілі, зміст і особливо характер вже перестали відповідати принципово новим реаліям сучасного складного і суперечливого світу, вимогам постіндустріального суспільства. Подолання цієї кризи можливе лише на основі глибокої філософської рефлексії її причин і проявів, переосмислення призначення освіти як специфічного феномену і важливого суспільного інституту. Адже тільки за результатами цієї рефлексії може бути сформована адекватна вимогам часу нова освітня парадигма.

Вона повинна враховувати як новий онтологічний статус освіти, так і її гносеологічні, телеологічні і герменевтичні особливості, важливі аксіологічні аспекти. Без цього філософія освіти вже не зможе відігравати роль надійної методологічної основи організації навчально-виховного процесу у вищій школі і науково-педагогічної діяльності її викладацького складу. Належне ж розв'язання порушеної проблеми дозволить формувати ефективні практичні рекомендації стосовно забезпечення підготовки фахівців, яка б відповідала як суспільним вимогам до їх професійної кваліфікації і особистісних якостей, так і освітнім потребам самих студентів. Нарешті, розв'язання цієї проблеми активно сприятиме цілеспрямованому формуванню матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та науково-методичного забезпечення ефективної підготовки фахівців. При цьому визначального значення набувають кадри викладачів, їх професіоналізм і духовно-культурний рівень.

Результати аналізу досліджень і публікацій з проблеми дозволяють стверджувати, що проблема кадрового забезпечення системи вищої освіти, в тому числі й рівень культури і духовності викладачів серйозно хвилює не тільки представників педагогічної науки, але й студентів, а також широку громадськість. Хоча, як пише І. О. Лапшина, «духовна культура викладача вищої школи менше обговорювана в літературі на відміну від його професійних характеристик», саме через недостатню духовність, культуру і моральність окремих викладачів сьогодні авторитет знань і освіти, особливо вищої, в суспільній свідомості впав до дуже низького рівня. Дослідниця цілком справедливо вважає, що знаною мірою «такий підхід пов'язаний з особливим значенням професіоналізму в сучасному суспільстві, яке посилюється по мірі прогресу науки і її досягнень». Однак, на її глибоке переконання, «давно помічено, що

наука і техніка, освіта сама по собі, ізольовані від духовного розвитку людини, можуть сприяти формуванню технократичного типу особистості – професійно компетентної, але бездуховної, антигуманної» [1, с. 89].

У зв'язку з цим зовсім не випадково відомий російський філософ І. О. Ільїн зазначав, що «освіта без виховання не формує людину, а розгнуздує і псує її, оскільки вона дає у її розпорядження життєво вигідні можливості, технічні уміння якими вона – бездуховна, безвірна і безхарактерна – і починає зловживати. Слід раз назавжди встановити і визнати, що формальна освіченість поза вірою, честю і совістю створює не національну культуру, а розбещеність вульгарної цивілізації» [2, с. 121].

Це застереження сьогодні стає особливо актуальним, зокрема для інтелігенції, у формуванні якої істотну роль відіграють викладачі вищої школи. Масовий же характер підготовки фахівців й істотне послаблення вимог до науково-педагогічного складу в умовах перманентної суспільно-політичної, соціально-економічної і духовної кризи зумовлюють появу таких негативних явищ, як втрата академічних цінностей, посилення утилітаризму і прагматизму, згортання суспільних функцій вищої школи і системи освіти взагалі, які, за великим рахунком, виступають серйозною загрозою майбутньому і самої освіти, і суспільства.

Тому не можна не погодитися зі слушними словами О. Шафранової стосовно того, що «сучасний викладач вищого навчального закладу – це людина, особистісно-професійне становлення якої відбувалося в рамках освіти, яка відігравала роль своєрідного «сита». Основна функція такої освіти полягала у відборі, акумулюванні і трансляції тих елементів людської культури, освоєння яких ставало запорукою успішної життєдіяльності індивіда в контекст сучасної йому цивілізації» [3, с. 128].

Сучасні суспільні вимоги до професійної компетентності фахівця і його особистісних якостей зумовлюють необхідність перегляду й істотного розширення спектру цілей і завдань освіти. Дійсно, сьогодні освіта все більш усвідомлюється, за словами П. Б. Бондарева, як процес отримання *образу світу*, процес становлення *образу себе*, який визначає розуміння людиною власної значущості й унікальності, *образу думки і діяльності*, який задає саму можливість розуміння і освоєння людиною способу розв'язання її життєвих завдань [4, с. 149]. А це, у свою чергу, вимагає наявності розуміння кожним викладачем своєї місії з формування у студентів здатності творення таких образів та їх належного використання. Умовою ж такого розуміння стає належний рівень розвитку загальної і професійно-педагогічної культури викладача, розвиненість і багатство його духовного світу та високий рівень педагогічної майстерності.

Формування кадрового забезпечення вищої освіти в принципово нових суспільно-політичних, соціально-економічних та науково-технічних умовах, пов'язаних зі становленням і розвитком постіндустріального етапу в історії

людської цивілізації серйозно хвилює і вітчизняних дослідників. У цьому можна впевнитися, знайомлячись з роботами В. П. Андрущенка, І. Д. Бега, Л. В. Губерського, М. З. Згуровського, І. А. Зязюна, О. Е. Коваленко, В. Г. Кременя, В. І. Лугового, О. П. Мещанінова, С. М. Пазиніча, О. М. Пєхоти, І. Ф. Прокопенка, О. Г. Романовського, С. О. Сисоєвої, Л. Л. Товажнянського та багатьох інших авторитетних вчених і керівників вищих навчальних закладів. Проблема підготовки викладачів для вищої школи та забезпечення їх високої духовної культури, морально-етичних принципів і переконань неодноразово розглядав і автор цієї статті. Для прикладу можна послатися хоча б на нашу роботу [5].

Однак в наявних літературних джерелах ще недостатньо, на мій погляд, висвітлюється проблема духовності викладача вищого навчального закладу в загальному контексті сучасної філософії освіти і філософії професійно-педагогічної культури й педагогічної майстерності зокрема. В той же час її важливість і актуальність не викликають сумніву.

Мета статті у зв'язку з останнім зауваженням саме і полягає в аналізі сенсу самого поняття духовності та у розкритті його місця в загальній системі культури професійної педагогічної діяльності викладача вищої школи. Мається на увазі також навести результати окремих спостережень та опитувань деяких викладачів на предмет виявлення рівня їх духовності, їх життєвих цілей і цінностей та впливу цих особистісних характеристик на якість діяльності та рівень авторитету серед студентів.

Матеріал статті значною мірою ґрунтується на авторській рефлексії сучасного стану і характеру розвитку системи вищої освіти та більш як сорокап'ятирічному досвіді практичної науково-педагогічної діяльності в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», а також на результатах цілеспрямованого спілкування автора зі студентами, випускниками і зі своїми колегами-викладачами та спеціальному експрес-опитуванні невеликої вибірки викладачів.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що сьогодні взагалі стало модним говорити про духовність, духовний світ людини, духовний розвиток тощо. Характерно при цьому, що у розуміння змісту відповідних термінів різними людьми вкладається різний, інколи навіть протилежний смисл. Дехто часто ототожнює духовність виключно з релігійністю, хоча цілком очевидно, що багатий духовний світ може бути притаманний і атеїстові, а бездуховною цілком може бути і глибоко віруюча людина.

Що ж слід розуміти під духовністю? Вона, як зазначає Р. М. Охрімчук в Енциклопедії освіти, Вона являє собою «категорію людського буття, якою виражається його здатність до самотворення і творення культури. Духовність є вищим рівнем розвитку особистості, на якому основними мотиваційно-смысловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності. Це рівень найбільш зрілої та відповідальної (перед собою й іншими) особистості,

здатної не тільки пізнавати та відображати довколишній світ, а творити його» [6, с. 244]. Духовність не тільки об'єктивується в різних артефактах, які людина створює відповідно до своїх потреб, а й у тому, що перетворення світу вона здійснює так, щоб забезпечувати гармонізацію відносин у системі «особистість – суспільство – природа – техносфера».

Для забезпечення реальної можливості підготовки саме таких фахівців необхідні принаймні дві такі умови. Першою з них має бути високий рівень духовності кожного викладача, яка виступатиме дієвим чинником не тільки належного впливу на студентів, але й відновлення авторитету освіти і знань в суспільній свідомості, допоможе викоріненню ганебних проявів хабарництва з боку тих викладачів (язик не повертається назвати їх педагогами), які перетворюють свою професійну діяльність в освіті на прибутковий бізнес.

Другою умовою слід вважати загальну духовно-культурну і соціально-психологічну ситуацію в конкретному вищому навчальному закладі. Вона визначається характером взаємовідносин в колективі, ставленням викладачів і керівництва кафедр і факультетів до студентів і викладачів, а також рівнем і характером викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Належний рівень відповідальності їх викладачів, як, до речі, і викладачів всіх інших дисциплін при загальному посиленні вимог до системи їх добору, підготовки, професійного удосконалення й атестації і стає стрижневим елементом формування і неухильного дотримання такої ситуації.

Яскравим проявом духовності педагога, насамперед викладача вищої школи виступає його мотиваційна сфера, яку визначають дві фундаментальні потреби: ідеальна потреба пізнання, яка вимагає від нього постійно навчатися, поповнюючи і оновлюючи свої знання, та чітко усвідомлювана ним соціальна потреба жити й діяти для інших людей, для суспільства і його майбутнього. Саме тому педагог повинен прагнути не просто готувати висококваліфікованих фахівців, а вкладати в них душу і серце, як у своїх власних дітей, прагнути не тільки дати їм належні знання, а й створити сприятливі умови для того, щоб вони змогли йти далі за нього, перевершити його професійний науково-технічний рівень, оскільки без цього неможливий прогрес. Необхідно без задрощів, спокійно і свідомо сприймати успіхи своїх учнів і більше того, щиро радіти цим успіхам, оскільки вони є найкращим результатом його власної педагогічної діяльності, свідченням ефективного її здійснення та належним виконанням ним своєї життєвої місії.

На жаль, сьогодні значна частина молодих і талановитих випускників втрачають інтерес до науково-педагогічної діяльності, їх вже не цікавить навіть перспектива захисту дисертації, оскільки єдиною цінністю, гідною їх уваги, вони вважають гроші. Тому вони й прагнуть знайти роботу, яка не вимагає високої кваліфікації чи реалізації творчого потенціалу, але дає можливість добре заробляти. У зв'язку з цим одним з найважливіших завдань керівництва,

нашим з вами завданням, високоповажні професори і досвідчені доценти, виступає формування та успішне функціонування чіткої системи цілеспрямованого відновлення і постійного розвитку духовно-моральнісних цінностей та прищеплення їх молодому поколінню викладачів і студентам, які завтра стануть викладачами.

Забезпечення цілісності навчально-виховного процесу та його належної ефективності неможливе без відповідності науково-педагогічного складу вищої школи високим духовно-культурним стандартам суспільства. Більш того, на нас істотною мірою лежить завдання з формування цих стандартів та їх впровадження у суспільну практику. Адже цілком зрозуміло, що саме на викладачеві лежить основна відповідальність не лише за формування фахової компетенції студента, але й за розвиток його світогляду, що має ґрунтуватися не тільки на науковій картині світу, а й на духовно-моральнісних цінностях. Для успішної реалізації цих завдань самому викладачеві необхідно володіти достатнім рівнем духовної культури. Отже, якщо він не хоче перетворитися на ремісника, викладач має постійно відповідати очікуванням суспільства і студентів, добре розуміти їх і виступати для них взірцем професіонала та особистості, яку вони б хотіли наслідувати.

Не випадково відомий сучасний російський філософ С. Г. Кара-Мурза впевнено стверджує, що в сучасних умовах, коли неможливо забезпечити належну якість освіти без урахування останніх досягнень науково-технічного прогресу, як ніколи актуалізується завдання гармонічного поєднання наукових знань і духовності [7]. Ця думка уявляється цілком співзвучною з тезою, яку свого часу висловив відомий іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет стосовно того, що результатом вищої освіти повинен стати справді освічена людина, яка не стане задовольнятися своєю компетентністю у тій чи іншій вузькій галузі, оскільки рано чи пізно це призводить до відкидання авторитетів, самовдоволення і культурне нецтво [8].

На превеликий жаль, саме таке самовдоволення і культурне нецтво не тільки серед випускників, а й серед певної частини викладачів вищої школи набуває сьогодні значного поширення. Так, в бесідах з викладачами легко впевнитися в тому, що багато хто з них не те що ніколи не читав творів Ліни Костенко, а й навіть не чув прізвища нашої великої сучасниці, яка по праву вважається совістю нації та одним з видатних носіїв її духовності. Значне число викладачів роками не бувають в театрах і музеях, вони майже не відвідують музичних концертів і художніх виставок. Цілком природно, що їх духовно-культурний вплив на студентів практично нульовий. Студентам з такими викладачами нецікаво спілкуватися, та вони й не прагнуть до цього. Прочитав цей викладач лекцію (іноді її матеріал не обновлювався п'ять-десять років, а то й більше) чи провів практичне або лабораторне заняття і мерщій біжить з аудиторії. Його професія і педагогічна діяльність не стали для нього життєвими

цінностями і лежать за межами простору його духовно-культурних інтересів. Через це він вже перетворився на ремісника.

З метою визначення характерних моделей духовної культури викладача вищої школи та його ціннісних орієнтацій ми провели приховане анонімне опитування двох груп викладачів Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», за основу якого було взято основні положення методики, розробленої кафедрою соціології Російського хіміко-технологічного університету ім. Д. І. Менделєєва [9]. Опитуванням було охоплено 20 викладачів віком понад 60 років і 20 викладачів віком до 40 років. Зміст питань стосувався трьох аспектів їх духовного світу: системи цінностей, соціальних якостей і життєвих цілей. Очікувані результати були презентовані, відповідно до вказано методики, такими трьома моделями: загальнолюдською, традиційною та ліберальною.

Загальнолюдська модель поєднує систему таких життєвих цінностей, як щаслива сім'я, здоров'я, інформованість, соціальна справедливість. Вона ґрунтується на сукупності таких соціальних якостей особистості викладача, як великодушність, доброта, толерантність, його повага до себе та до інших людей, насамперед до студентів, порядність та альтруїзм. Життєвими цілями тут виступали самопізнання і духовний розвиток, сім'я і діти, цікава творча робота, допомога людям і збереження природи для прийдешніх поколінь.

Ліберальна модель виходить з цінностей особистої свободи, комфорту, життєвого успіху, впевненості у собі, високої заробітної плати. Соціальними якостями вона вважає готовність людини до змін, її ініціативність та підприємливість, індивідуалізм, самостійність і відповідальність, раціоналізм і діловитість. Домінантними життєвими цілями тут виступають успішна кар'єра, високий соціальний статус, багатство, матеріальна незалежність, отримання нагороди, добра освіченість, здоров'я.

Традиційна модель виходить з системи цінностей, якими виступають мир і порядок в країні, рівність, дотримання традицій, довіра, чиста совість. Домінантними соціальними якостями при цьому вважаються терпіння та витримка, колективізм та взаємодопомога, патріотизм, працелюбність, скромність. Життєвими цілями в цій моделі виступають прагнення до збереження і передачі нащадкам культурно-історичних традицій, служіння Вітчизні й Богові, дружнє спілкування, праця.

Ми цілком розуміємо, що всі ці моделі є дещо штучними, як і будь-які моделі взагалі. Жодній ми не даємо переваги, вважаючи, що вони можуть представляти основні групи типового сприйняття реалій сучасності та їх відображення в соціальній свідомості. Тим більш цікавим виявився розподіл респондентів між цими моделями, хоча через невелику вибірку цей розподіл було б не зовсім коректно узагальнювати на увесь викладацький корпус вищої школи. Та й при обробці результатів доводилося з певною умовністю відносити

відповіді до конкретної моделі, оскільки окремі респонденти іноді віддавали перевагу як цінностям, так і соціальним якостям та життєвим цілям, які входять до характеристики різних моделей.

Тому доводилося дещо усереднювати отримані результати з тим, щоб отримати адекватну картину переваг. З урахуванням цих обставин виявилось, що у групі викладачів старшого віку переважають загальнолюдська (45%) і традиційна (40%) моделі, тоді як до ліберальної можна віднести лише 15 % опитаних викладачів. При цьому, на жаль, виявилось, що духовно-культурні цінності сповідують лише 25 % респондентів. Вважаємо, що це пов'язано з тією духовною кризою, яку переживає сьогодні українське суспільство та в результаті якої система життєвих цінностей зазнає істотних деформацій, причому духовність відступає під тиском прагматизму.

Для групи викладачів молодшого віку розподіл виявився дещо іншим і характеризується такими результатами: загальнолюдська модель притаманна 30 % респондентів, ліберальна – 55 % і традиційна – лише 15 %. Характерно, що й тут духовно-культурні цінності не є пріоритетними – їх сповідують всього лише 15 % опитаних викладачів цієї групи. Тут звертає на себе увагу цілком очікуваний відхід молоді, свідоме життя і діяльність якої відбувається в нових суспільно-політичних, соціально-економічних і духовно-культурних умовах, від традиційних для попереднього суспільного устрою цінностей. Об'єктивно це відхід слід вітати, оскільки він означає більшу внутрішню свободу цих людей, їх прагматизм, ініціативність і підприємливість. Хотілося б тільки, щоб ці в цілому позитивні риси і якості не суперечили духовним і моральним цінностям і прагненню молодих викладачів прищеплювати духовність і моральні принципи студентам.

Вважаємо також досить показовим результатом і ту сумну обставину, що до системи важливих життєвих цінностей віднесли свою професійну діяльність лише по 30 % представників обох вікових груп. Очевидно, звідси і відсутність у багатьох викладачів вищої школи виразного прагнення до постійного самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом всього активного трудового життя, яке вони повинні прищеплювати своїм студентам. Адже саме це виступає однією з найбільш соціально значущих функцій педагога. Вона ґрунтується на їх розвиненій духовній культурі та спонукає їх постійно удосконалювати свою педагогічну майстерність.

При цьому слід підкреслити, що духовність не може успадковуватися людиною, як і не може бути сформованою у неї, якщо вона сама цього не хоче. Складна природа духовності зумовлює й те, що вона не зводиться до інтелектуальності, ідеальності, звернення розуму до етики, чистої моралі або аскетизму. Духовною вважається людина, матеріальна чи ідеальна діяльність якої відповідає високим суспільно значущим цілям і веде саму людину вперед у напрямку емоційного, інтуїтивного, інтелектуального і соціального розвитку,

вказує на життєвість його внутрішньої сили. Духовною є не та людина, яка робить добро, а та, яка не може робити зла і прагне до ідеальних відносин з іншими людьми і формування таких відносин в суспільстві. Духовною є свідомо і цілеспрямована діяльність людини, завдяки якій стан людства її власними зусиллями буде підноситися на більш високий ступінь проявів, а зовнішній світ ставатиме хоча б трохи кращим.

Для викладача вищого навчального закладу, навіть у разі, якщо йому притаманний високорозвинений духовний світ, завдання духовного розвитку студентів є досить складним. Успішне його розв'язання вимагає створення цілої сукупності передумов. Першою з цих передумов виступає щира любов до студентів незалежно від їх успішності та особистісних рис і якостей. Друга передумова полягає у здатності вбачати в кожному з них унікальну й неповторну особистість і демонстрація цього бачення, щоб студенти його відчували й повірили. Третя передумова передбачає глибоке розуміння тієї обставини, що твої студенти – представники іншого покоління, з відмінними від твоїх інтересами, життєвими цілями й цінностями, своїми поглядами і підходами до розв'язання проблемних ситуацій. Завдяки цій сукупності може формуватися основна передумова – авторитет викладача і глибока повага студентів до нього як до професіонала і особистості, яку можна наслідувати.

Але, як переконливо свідчать життєва практика і педагогічний досвід, і цього недостатньо. Необхідно, щоб у студентів з'явилася внутрішня потреба у своєму духовному і культурному розвитку. Для формування ж відповідної мотивації викладачеві треба знати їх прагнення й інтереси, їх психологічні установки і наполегливо, системно, але не нав'язливо змінювати ці установки та інтереси у бік загальнолюдських цінностей, духовності, культури та уваги до їх ролі в успішному досягненні життєвих цілей. Необхідно послідовно доводити студентам, що багатий духовний світ і загальна культура – це цікаве повноцінне життя і передумова творчої особистісної самореалізації.

Слід відверто зазначити, що в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» ректорат плідно і наполегливо працює над підвищенням духовності й культури викладачів і студентів. Достатньо згадати хоча б традиційні вечори духовної музики і поезії «Колокольный звон пасхальный», які проводяться за ініціативи проректора університету, члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України професора О. Г. Романовського. На це ж спрямована багатогранна діяльність Палацу студентів, який проводить велику роботу з духовного та естетичного виховання студентів. Однак на рівні факультетів і кафедр цій роботі, на моє глибоке переконання, приділяється ще вкрай недостатня увага. Звідси і нерідкі прояви бездуховності і низької культури частини наших студентів.

Висновки. На сучасному складному і суперечливому етапі історичного розвитку наша країна потребує фахівців нової якості – високопрофесійних, з

належним розвитком духовності і культури. Для забезпечення належної їх підготовки необхідною умовою виступає висока професійна і педагогічна культура викладачів вищої школи. Однак без належної їх натхненності й духовності у суспільстві переважатиме технократичний тип мислення. Тому надзвичайно важливим завданням філософії освіти і професійної культури викладачів постає формування їх високої духовності.

Список літератури: 1. *Лапшина И. А.* Востребованность духовной культуры вузовского преподавателя // Социс. – 2011. – № 6. – С. 89-94. 2. *Ильин И. А.* О русском национализме: Сборник статей. – М.: Российский Фонд Культуры, 2007. – 160 с. 3. *Шафранова О.* Современный преподаватель: задача ценностного самоопределения // Высшее образование в России. – 2007. – № 7. – С. 127-131. 4. *Бондарев П. Б.* Историко-философский и методологический анализ категории «образование» // Методологические ориентиры педагогических исследований. – СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2004. – Т. 1. – С. 11-16. 5. *Пономарьов О. С., Згурська М. П.* Педагогічна культура викладача вищої школи як ресурс підвищення якості освіти // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2011. – № 3. – С. 19-25. 6. *Охрімчук Р. М.* Духовність // Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний ред.. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 244-245. 7. *Кара-Мурза С. Г.* Потерянный разум. Социальные функции науки в условиях кризиса. Джерело: <http://www.kara-murza.ru/books/Razum/Razum021/html>. 8. *Ортега-и-Гассет Х.* Миссия университета // Alma Mater. Вестник высшей школы. – 2003. – № 7. – С. 44-49. 9. *Губина С. А.* Автобиография как метод самоанализа и познания общества. Социологический практикум и методические рекомендации к курсовой работе. – М.: РХТУ им. Д. И. Менделеева, 2003. – 46 с.

Bibliography (transliterated): 1. *Lapshina I. A.* Vostrebovannost duhovnoy kul'turyi vuzovskogo prepodavatelya // Sotsis. – 2011. – # 6. – S. 89-94. 2. *Ilin I. A.* O russkom natsionalizme: Sbornik statey. – M.: Rossiyskiy Fond Kul'turyi, 2007. – 160 s. 3. *Shafranova O.* Sovremennyiy prepodavatel: zadacha tsennostnogo samoopredeleniya // Vyisshee obrazovanie v Rossii. – 2007. – # 7. – S. 127-131. 4. *Bondarev P. B.* Istoriko-filosofskiy i metodologicheskij analiz kategorii «obrazovanie» // Metodologicheskie orientiryi pedagogicheskikh issledovaniy. – SPb.: Izd-vo SPb. un-ta, 2004. – T. 1. – S. 11-16. 5. *Ponomarov O. S., Zgurska M. P.* Pedagogichna kultura vkladacha vischoyi shkoly yak resurs pldvischennya yakosti osviti // Teoriya i praktika upravlinnya sotsialnimi sistemami. – 2011. – # 3. – S. 19-25. 6. *OhrImchuk R. M.* Duhovnist // Entsiklopediya osviti / AkademIya ped. nauk UkraYini; golovniy red.. V. G. Kremen. – K.: YurInkom Inter, 2008. – S. 244-245. 7. *Kara-Murza S. G.* Poteryannyiy razum. Sotsialnyie funksiі nauki v usloviyah krizisa. Dzherelo: <http://www.kara-murza.ru/books/Razum/Razum021/html>. 8. *Ortega-i-Gasset H.* Missiya universiteta // Alma Mater. Vestnik vyisshey shkolyi. – 2003. – # 7. – S. 44-49. 9. *Gubina S. A.* Avtobiografiya kak metod samoanaliza i poznaniya obschestva.

Sotsiologicheskiiy praktikum i metodicheskie rekomendatsii k kursovoy rabote. – M.: RHTU im. D. I. Mendeleeva, 2003. – 46 s.

О. С. Пономарьов

**ДУХОВНІСТЬ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ФІЛОСОФІЇ
ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ**

педагогічній діяльності викладачів вищої школи. Доведено, що тільки духовно багата високопрофесійна особистість може відповідним чином виховувати студентів. Наведено результати експрес-опитування викладачів, які відображають реальну картину рівня їх духовної культури.

А. С. Пономарев

**ДУХОВНОСТЬ ПЕДАГОГА В СИСТЕМЕ ФИЛОСОФИИ
ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ**

Проанализирована сущность феномена духовности и показана ее определяющая роль в педагогической деятельности преподавателей высшей школы. Показано, что только духовно богатая высокопрофессиональная личность может соответствующим образом воспитывать студентов. Приведены результаты экспресс-опроса преподавателей, отображающие реальную картину уровня их духовной культуры.

A.S. Ponomaryov

**SPIRITUALITY OF TEACHER IN SYSTEM OF PHILOSOPHY
ITS PROFESSIONAL CULTURES**

Essence of the phenomenon of spirituality is analysed and its determining role in pedagogical activity of teachers of high school is shown. It is shown, that only spiritually rich high-professional personality can properly educate students. The results of express-examination of teachers, displaying the real picture of level of their spiritual culture, are resulted.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2012 р.

УДК 141.378

*Пазиніч С.М.
м. Харків. Україна*

ФІЛОСОФІЯ НЕРЕФЛЕКСИВНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

Постановка проблеми та її актуальність. Час від часу, аналізуючи прожитий день, ми інколи зі здивуванням помічаємо, що від бесіди з колегою на тему «ні про що», у нас залишився неприємний осад і, навпаки, від спілкування з іншим почуваємо подарунок позитиву. Тож спілкування між людьми — це велике